

הקדמת העורכים למהדורה המדעית

בידינו מידע נרחב על היווצרותן של המסות האלה; הכרך השני של הביוגרפיה של פרויד מאת ארנסט ג'ונס (Jones) מכיל שפע רב של פרטים בעניין זה. כבר ב־1910 התחיל פרויד בעבודות הכנה לנושא, בעיקר בקריאה נרחבת בספרות המחקרית. הכותרת, טוטם וטאבו, ריחפה נגד עיניו כנראה כבר באוגוסט 1911; אבל את ההחלטה הסופית לגביה קיבל רק בשעה שהמסות הנפרדות קובצו יחד לספר. כתיבת המאמר הראשון הושלמה באמצע ינואר 1912. הוא פורסם בחודש מרץ של אותה שנה בכתב העת *Imago*, וזמן קצר אחר כך הודפס (בהשמטות מעטות) בשבועון הווינאי Pan (ב־11 וב־18 באפריל, 1912) וביומן *Neues Wiener Journal* (ב־18 באפריל, 1912). את המאמר השני נשא פרויד כהרצאה בפני האגודה הפסיכואנליטית הווינאית (*Wiener Psychoanalytischen Vereinigung*) ב־15 במאי 1912; הרצאת הדברים נמשכה שלוש שעות. את המאמר השלישי עיבד פרויד בסתיו 1912, ונשא אותו כהרצאה בפני האגודה הווינאית ב־15 בינואר 1913. את המאמר הרביעי השלים ב־12 במאי 1913 והציגו בפני האגודה הווינאית ב־4 ביוני 1913.

כבר בימי חייו של פרויד תורגם טוטם וטאבו לשפות רבות: אנגלית, הונגרית, ספרדית, פורטוגזית, צרפתית, איטלקית, יפנית (פעמיים) ועברית. לתרגום אחרון זה (לעברית) כתב פרויד הקדמה מיוחדת. בהקדמתו הכללית לספר פרויד כותב שאת הדחף הראשון לכתיבת המסות האלה קיבל מוונדט (Wundt) ויונג (Jung). אך מובן שכבר זמן

זיגמונד פרויד

רב לפני כן התחיל להתעניין בשאלות של אנתרופולוגיה חברתית. במכתביו לפליס (Fliess), נוסף על רמזים כלליים יותר לאהבותיו הישנות - הארכיאולוגיה והפרה-היסטוריה - יש גם הערות מפורשות בנוגע לנושאים אנתרופולוגיים ולהסברים שהפסיכואנליזה עשויה לתרום להם. כך למשל בטייטה N (מ-31 במאי 1897), בדיון על "הרתיעה מגילוי העריות" (Inzestscheu), פרויד נוגע בזיקה בין התרבות לבין הוויתור על הדחף (נושא שחזר אליו במאמרו "המוסר המיני ה'תרבותי' והעצבנות המודרנית" משנת 1908 ומאוחר יותר במסה "תרבות בלא נחת", 1930). במכתב מספר 78 (מ-12 בדצמבר 1897) הוא כותב:

האם אתה יכול לתאר לעצמך מהם מיתוסים "אנדרו-פסיכיים" [פנים-נפשיים]? יציר הדמיון האחרון של מלאכת החשיבה שלי. התפיסה הפנימית של האדם, התופסת את המנגנון הנפשי שלו עצמו באופן מטושטש, מעוררת אשליות חשיבה המושלכות כמובן החוצה ובאופן טיפוסי אל העתיד ואל עולם שמעבר. האלמוות, הגמול, כל העולם שמעבר, הם דימויי מחשבה כאלה של פנים-נפשנו [...]. פסיכו-מיתולוגיה.

ובמכתב מספר 144 (מ-4 ביולי 1901) הוא אומר:

האם קראת שהאנגלים חפרו וגילו בכרתים (קנוסוס) ארמון עתיק והם מצהירים עליו שהוא המבוך האמיתי של מינוס? דומה זואוס היה במקורו שור. ולפני העידון שהפרסים הביאו עמם, דומה שגם את אלוהינו הישן עברו תחילה בדמות שור. יש כאן חומר רב למחשבות ממחשבות שונות, שעדיין לא ניתן לכתוב עליהן.

לכסוף יש להזכיר קטע קצר שהופיע כהערת שוליים עוד במהדורה הראשונה של פירוש החלום,¹ שבו מדובר על מוצא המלוכה ממעמדו של האב במשפחה.

1. פירוש החלום, תרגום: רות גינזבורג, תל אביב: עם עובד, 2007, עמ' 239, הערה 31. [כל התוספות של העורכים והמתרגמת מובאות בסוגריים מרובעים. הערות המופיעות ללא סוגריים או בסוגריים עגולים הן של פרויד]

טוטם וטאבו

אולם היסודות המהותיים של תרומת פרויד לאנתרופולוגיה החברתית הופיעו לראשונה בעבודה שלפנינו, בעיקר בחיבור הרביעי הכולל את הנחותיו בדבר הלהקה הקמאית ובדבר הריגת האב הקדמון, ושבו הוא מפתח את התיאוריה שלפיה ניתן למצוא בהן את מקור כל המוסדות החברתיים והתרבותיים המאוחרים יותר. לפרויד עצמו הייתה הערכה גבוהה מאוד לחיבור רביעי זה, הן לתוכנו והן לצורתו. בשנת 1921 אמר לג'יימס סטרייצי (Strachey) שהוא רואה בחיבור את הטוב שבכתביו. למעשה, כל חייו נשאר הספר כולו החביב עליו מכל עבודותיו; הוא הפנה אליו תמיד וציטט מתוכו. יש לציין שתומס מאן היה שותף לדעתו של פרויד על הספר. "אילו שאלוני" כתב מאן ב-1929, "איזו מכל עבודותיו הנועזות והמהפכניות של זיגמונד פרויד להכרת האנושי הותירה בי את הרושם החזק ביותר ואיזו מעבודותיו הספרותיות עולה על דעתי כראשונה כשמזכירים את שמו, הייתי קורא ללא היסוס בשמו של החיבור הגדול בן ארבעת החלקים על טוטם וטאבו [...]". הוא מכנה אותו "ללא ספק המעולה שבעבודותיו של פרויד מבחינה אמנותית, יצירת מופת, בת למשפחת הדוגמאות הגדולות של המסאות הגרמנית, מבחינת המבנה והצורה הספרותית".

תוספת משנת 1989

בשנת 1983 נתגלתה טיוטה של החיבור המטא-פסיכולוגי ה-12 האבוד, משנת 1915. טיוטה זו כוללת בחלקה השני את המשך הדיון בהנחה בדבר הלהקה הקמאית והריגת האב הקדמון, המופיעה במסה הרביעית של טוטם וטאבו.

אילזה גרובריך-סימיטיס

עצמו. הפניות לכתביו של פרויד המתורגמים לעברית תובאנה בקיצור. ראו הפניות מלאות ברשימה שבסוף הספר.

הקדמה

ארבעת החיבורים שלהלן פורסמו תחת הכותרת המשמשת כותרת משנה לספר זה, בשני השנתונים הראשונים של כתב העת Imago שאני מוציאו לאור, והם מהווים ניסיון ראשון מצדדי ליישם נקודות מבט וממצאים של הפסיכואנליזה על בעיות לא-מלובנות של הפסיכולוגיה של העמים. מצד אחד הם מהווים אפוא ניגוד לעבודתו רחבת ההיקף של ו' וונדט, המשתמש בהנחותיה ובשיטות עבודתה של הפסיכולוגיה הלא-אנליטית לשם אותה מטרה, ומצד שני הם מנוגדים לעבודותיה של האסכולה הפסיכואנליטית של ציריך, השואפות, בניגוד לוונדט, לפתור בעיות של הפסיכולוגיה של הפרט בעזרת חומר מתחום הפסיכולוגיה של העמים.² אני מודה ברצון שהדחף הראשוני לעבודותיי שלי בא משני הכיוונים הללו. פגמיהן של עבודותיי ידועים לי היטב. אינני רוצה לגעת באלה הטמונים בעובדת ראשוניותם של המחקרים האלה. אך פגמים אחרים

2. Jung, C. G. [*Wandlungen und Symbole der Libido*, Leipzig und Wien, 1912; "Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie", *Jb. Psychoanalyt. Forsch.* 5 (1913); Wundt, W., *Elemente der Völkerpsychologie*, Leipzig, 1912]

דורשים כמה מילות פתיחה. אמנם ארבעת החיבורים המקובצים כאן מבקשים לעורר את התעניינותו של חוג רחב יותר של אנשים משכילים, אבל למעשה רק אותם מעטים שהפסיכואנליזה בייחודה שוב אינה זרה להם יכולים להבינם ולהעריכם. החיבורים מבקשים לתווך בין אתנולוגים, בלשנים, אנשי פולקלור וכדומה מצד אחד לבין פסיכואנליטיקאים מצד שני, ובכל זאת אינם יכולים לספק את מה שחסר, לא לאלה ולא לאלה; לא מבוא לטכניקה הפסיכולוגית החדשה לראשונים ולא שליטה מספקת בחומרים המצפים לעיבוד לאחרונים. כך שמן הסתם יהיה עליהם להסתפק בכך שיעירו את תשומת לבם של אלה ושל אלה ויטפחו את התקווה שמפגש תכוף יותר בין הצדדים לא יוכל שלא לשאת פרי למחקר.

שני הנושאים העיקריים הנותנים לספר קטן זה את שמו, הטוטם והטאבו, אינם זוכים בו לטיפול שווה. הניתוח של הטאבו מופיע כניסיון ממצה ומבוסס היטב לפתור את הבעיה. הבדיקה של הטוטמיזם מסתפקת בהצהרה: זה מה שההתבוננות הפסיכואנליטית יכולה לתרום כרגע לליבון בעיות הטוטם. ההבדל הזה טמון בכך שהטאבו למעשה מוסיף עדיין להתקיים בקרבנו; אף על פי שהוא נתפס באופן שלילי ומכוון לתכנים אחרים, אין הוא שונה מבחינת טיבו הפסיכולוגי מ"הציווי הקטגורי" של קאנט, המבקש לפעול באופן כופה ודוחה כל הנמקה מודעת. לעומת זאת הטוטמיזם הוא מוסד דתי-חברתי זר לתחושתנו היום, מוסד שנזנח זה מכבר במציאות והומר בצורות חדשות, הותיר רק עקבות מזעריים בדת, במנהגים ובהליכות של עמי התרבות בהווה, ועבר גלגולים רבים אפילו בקרב אותם עמים הרבקים בו עוד היום. ההתקדמות החברתית והטכנית של ההיסטוריה האנושית יכלה להתנכל לטאבו הרבה פחות מאשר לטוטם. בספר זה העזתי לנסות ולגלות את המשמעות המקורית של הטוטמיזם מתוך עקבותיו הילדיים, מתוך הרמזים שבהם הוא שב

טוטם וטאבו

ומופיע בהתפתחות ילדינו שלנו. הקשר האמיץ בין טוטם וטאבו מורה על המשך הדרך המוליקה אל ההשערה המיוצגת כאן, ואם זו נראית בסופו של דבר רחוקה למדי מהסבירות, הרי אין בתכונה זו כדי לערער על האפשרות שהיא התקרבה ברב או במעט אל המציאות שכה קשה לשחזרה.

רומא, ספטמבר 1913

הקדמה למהדורה העברית³

איש מקוראי ספר זה לא יוכל להעמיד את עצמו בנקל במצבו הנפשי של המחבר, שאיננו מבין את לשון הקודש, שמנוכר לחלוטין לדת אבותיו - כמו לכל דת אחרת - שאיננו יכול לקחת חלק באידיאלים לאומניים, אך בכל זאת לא הכחיש מעולם את השתייכותו לעמו, אשר חש את עצמיותו כיהודית ואיננו מבקש שתהיה אחרת. אילו שאלוהו: מה עוד יהודי בכך, אם ויתרת על כל השותפויות האלה עם בני עמך? היה משיב: עוד הרבה מאוד, מן הסתם - העיקר. אך את הדבר המהותי הזה לא יכול היה היום לנסח בבהירות. הדבר יהיה ודאי נגיש להכרה המדעית ביום מן הימים.

חוויה מיוחדת במינה היא אפוא למחבר כזה כאשר ספרו מתורגם לשפה העברית ונמסר לידי קוראים שאותו ניב היסטורי הוא "לשון" חיה להם. ויתרה מזאת, ספר העוסק במקור הדת והמוסר אך אינו מכיר בנקודת מבט יהודית כלשהי, אינו מסייג דבר לטובת היהדות.

3. |הקדמה זו פורסמה לראשונה בגרמנית בתוך, *Gesammelte Schriften*, 12, p. 385 (1934), בצירוף ההערה שהספר העברי עומד לצאת לאור בהוצאת שטיבל בירושלים. למעשה הופיעה מהדורה כזאת רק בשנת 1939, בהוצאת קריית ספר.]

זיגמונד פרויד

אך המחבר מקווה שקוראיו מסכימים עמו ומשוכנעים כמוהו שהמדע
חסר הפניות אינו יכול להישאר זר לרוחה של היהדות החדשה.

וינה, דצמבר 1930